

Razmišljanja o sindikatu začasnih zaposlitev

Blaž Kosovel

Sledeči zapis boste mogoče mnogi želeli razumeti kot neoliberalni napad na delavske pravice, čeprav je v bistvu ravno obramba delavskih pravic, ki jih noben sindikat ne vzame resno. Zapis namreč obravnava obstoječe stanje, o katerem se premalo zares govori, če pa se že, vedno površno, polovično in še posebej idealistično, prav tako pa nihče ne ponuja nikakršne oprijemljive rešitve zanj. Edino do sedaj predlagano (delno) rešitev – malo delo pa je na referendumu zavrnilo 80 odstotkov udeležencev. Tema zapisa je sindikalna zaščita začasnih oblik zaposlitev, pri čemer te niso razumljene kot vice pred odrešitvijo v zaposlitvi za nedoločen čas, temveč kot legitimna oblika dela, kateri naj pripada tudi primerna legalna zaščita.

Sindikati proti začasnemu delu

Oktobra je bil na MMC RTVSLO objavljen članek z naslednjim naslovom »Sindikati nasprotujejo začasnemu delu za brezposelne« (26. 10. 2012). In zakaj nasprotujejo? Zato ker menijo, da če se enkrat odprejo vrata za začasne¹ oblike zaposlitve, ni več poti nazaj, češ da se potem ljudje ujamejo v začasna dela, to pa povzroča tudi dumpinške cene (kar naj bi se zgodilo v Nemčiji). Vsekakor pa so se sindikati in delodajalci strinjali, da je potrebno začasne oblike dela urediti s posebnim zakonom.

Ko prebiramo takšne zadeve, se kaže vprašati, ali sindikati poznajo (slovensko) realnost ali si le zatiskajo oči pred njo in jim je dovolj, da zelo ozko branijo interese svojih članov. Večina sindikatov namreč zastopa predvsem že obstoječe tradicionalne oblike dela in zaposlitev s ciljem ohranjanja njihove trajnosti in izboljševanja splošnih pogojev. Obstajajo pa oblike dela, ki niso tradicionalne, temveč se oblikujejo v skladu z novimi področji, predvsem v storitvenem sektorju, morda še najizraziteje v kulturi in z njo povezano produkcijo. Dejstvo je, da so te nove oblike dela prisotne že dlje časa in so postale del vsakdana. Kljub temu pa niso deležne pretirane pozornosti obstoječih sindikalnih zvez, prav tako pa se tisti, ki delajo v takšnih oblikah, še niso združili in zahtevali svojih pravic.

Skratka, povedati je potrebno nekaj za mnoge vsakdanjega, za mnoge druge pa nekaj nepredstavljivega. V Sloveniji obstaja veliko oblik začasnega dela, torej dela na avtorske in podjemne pogodbe, dela preko s.p.-ja z državno subvencijo in študentsko delo. Kot kaže izjava sindikatov, ta dela sploh ne bi smela obstajati, kar se je lepo pokazalo pri njihovi kampanji proti malemu delu, ko so na plakatih primerjali pravice »malega delavca« z redno zaposlenim delavcem, čeprav je pri malem delu šlo v prvi vrsti za študente in upokoјence, torej tiste dele populacije, ki še ni ali pa ni več polno delavno aktivna in bi ravno zaradi tega potrebovala sebi primerno ureditev.

¹ Za začasne oblike zaposlitve je tudi pri nas vse bolj pogost izraz prekernost ali prekarnost, kar lahko prevedemo kot nestabilno, odvisno od volje drugih in zunanjih okoliščin. Pojem ima torej zelo pejorativen pomen, in sicer v odnosu do redne zaposlitve. V tem zapisu pa se lotevamo začasnih zaposlitev z drugega zornega kota, zato pojma prekernosti ne bomo uporabljali.

A ker se dejstva ne prilagajajo sindikatom, temu ni tako. Sindikati so se vedno oblikovali glede na panogo dela, niso se pa oblikovali glede na obliko zaposlitve, saj je bil njihov cilj vedno redna zaposlitev za nedoločen čas. Zaradi tega sindikati še vedno razumejo začasno delo (pogodbo za določen čas) kot nekaj začasnega na poti do redne zaposlitve. Začasno delo je tako zanje motnja, s katero se ni potrebno preveč ukvarjati, saj mora kot motnja izginiti. A ta motnja kljub zatiskanjem oči ne izgine. Vztrajanje pri zanikanju motnje tako ne reši trenutnega problema. Ta dela obstajajo in vztrajajo. In nič ne kaže, da bodo odšla. Ravno nasprotno, vedno več jih bo. In zdaj nekaj še bolj nezaslišanega: to niti ni vedno tako slabo. Mnogi, seveda predvsem mlajši, si niti ne želijo redne zaposlitve za nedoločen čas, ampak le primerno plačilo za svoje delo, ne da bi bili pri tem žrtvovali svobodo, torej da ne bi bili vezani na nobenega zaposlovalca, hkrati pa bi imeli zadostno zdravstveno varnost.

Fleksibilnost ni nujno nekaj grozljivega

Mnoge mlade namreč že misel o tem, da bodo celo življenje presedeli v isti pisarni, navdaja z depresijo. Najbrž večini študentov že v prvem letniku fakultete rečejo, da se je potrebno pripraviti na to, da ne bodo celo življenje počeli le ene stvari, saj se bodo morali prilagajati novim razmeram. To seveda ne pomeni, da bodo sprejeli vsakršno obliko fleksibilnosti, predvsem tiste ne, ki jih sili v nemogoče delovne razmere za najmanjša plačila ali sploh nikakršna. Fleksibilnost mora biti vselej vzajemno pogojena in ravno tako tudi dogovorjena. Mnogi se bodo zdaj hudovali, češ, da se mora delo uklanjati kapitalu. Da, vsekakor se že mora prilagajati, da bo služil interesom kapitala. A žal v pričujočem prispevku ne bo govora o implikacijah kapitala na delo, temveč o nečem veliko bolj pragmatičnem, a ravno zato spregledanem zaradi tolikih izletov v abstrakcije, in sicer: kako to stanje urediti na točno določenem kraju in prostoru – v današnji državi Sloveniji. Menjavanje službe ni samo po sebi nekaj slabega, slabo pa je nedvomno to, da imamo okolje, ki takšnega koncepta ne razume najbolje oziroma ga razume še vedno v obliki redne zaposlitve. Sam koncept fleksibilnosti pa ostaja zaradi zastraševanja pred negativnimi posledicami še vedno ne dovolj premišljen, da bi znali tematizirati in posledično izkoristiti tudi njegove prednosti.

Kot primer velja omeniti prepoved daljšanja avtorskih pogodb čez določeno časovno obdobje, saj se ima to za prikrito zaposlitev. Kar se namreč zgodi v praksi je to, da ker tistega posameznika ne morejo zaposliti, končajo sodelovanje z njim in

najdejo novega. To pa gre seveda v slabo obema stranema, saj bodo najverjetneje novega morali že spet naučiti vse potrebno, prav tako pa se bo moral prilagoditi novemu okolju.

Mnogi mladi bi raje videli varno začasnost kot pa nezanimivo redno zaposlitev. Eden izmed temeljev varnosti pa je med drugim tudi dovolj veliko povpraševanje po delu. To namreč pomeni, da lahko posameznik zavrne določeno službo, saj je na voljo še dovolj drugih, hkrati pa ima vsako specifično delo tudi svoje zagotovljeno minimalno plačilo. Lepota začasnega dela je namreč tudi v tem, da lahko v vsakem trenutku odideš. Takšna varna prožnost po danskem modelu pa predpostavlja ne samo veliko ponudbo del, ampak tudi višje socialno nadomestilo. To bi v praksi izgledalo tako, da bi lahko prejeli socialno nadomestilo mesec ali največ dva meseca po odpovedi. To bi seveda bilo mogoče, če bi natančno pretresli vse prejemnike socialne pomoči in bolj učinkovito prerazdelili proračun.

Študentsko delo? Ne, hvala!

A ključna težava pri vsaj minimalni razrešitvi zagate fleksibilizacije sliši na ime študentsko delo, saj gre za njeno najslabšo obliko. Šlo naj bi za socialni korektiv, ki omogoča študentom, da sploh lahko študirajo, vendar je zadeva že zdavnaj prerasla svoje namene. Zato se gre vprašati kakšna bi bila razlika, če bi obstajal institut malega dela (ali pa začasnega, če je komu ljubše), ki bi ga lahko koristili vsi, ne le študentje? Ali bi se za študente kaj spremenilo? Le to, da bi za delo konkurirali še z vsemi ostalimi. To seveda ne pomeni, da bi bili zaradi tega česa prikrajšani, vsekakor pa bi bil razbremenjen naš šolski sistem, saj ne bi zapravljali denarja za fiktivne vpise, torej za tiste študente, ki so vpisani le zato, da lahko delajo. Študentsko delo je namreč za mnoge edina oblika trga dela, kar pomeni, da je potrebno imeti status študenta za potrebe dela. Kar je bil nekoč socialni korektiv, je danes le še poceni oblika delovne sile, kjer se študentom tudi za strokovno zahtevno delo in storitve, ki bi jih sicer lahko opravljali ustrezno izobraženi, plačuje globoko »pod ceno«. Le pogled na to, kakšna je ponudba del preko študentskih napotnic, daje misliti, da diploma sploh ni več pomembna, saj morajo študenti že vse znati. Zadeva je nadvse ironična, saj mnogi iščejo profile, za katere je potrebna visokošolska izobrazba oziroma veliko let delovnih izkušenj. S študentskim delom se tako nižajo minimalne urne postavke za določena dela, kar niža vrednost določene stroke oziroma veščine. Če preletimo seznam del, lahko le zgroženo ugotovimo, da lahko za okoli štiri evre na uro opravljamo neverjetno

raznolikost del: kidanje snega, oblikovanje spletnih strani in 3D grafike, delo za šankom ali v blagajni, pravne storitve ali trženje. Ukinitve študentskega dela torej ne bi prizadela samih študentov, nedvomno pa bi prizadela študentske funkcionarje, študentske organizacije in študentske servise, ki kujejo dobiček, v zameno pa nobena študentska organizacija ne ponudi omembe vredne štipendije, kar bi dejansko morala biti prava vzajemnost takšnih organizacij. To je izven njihovega dometa. Z ukinitvijo študentskih servisov bi se tako izognili absurdni možnosti, da lahko začasno delajo samo študenti, hkrati pa bi odprli možnost, da začasno dela vsakdo, ki to želi. Še posebej pa je pri tem primerno zakonsko zaščiteno z oblikovanjem minimalnih postavk dela.

Obstoječi sindikati niso dovolj

Ob referendumu o pokojninski reformi je Dušan Semolič izjavil, da so »njegove delavke pri x letih že preveč izmučene«. In ta izjava je bila ena ključnih v diskurzu takratne protireferendumske kampanje. S tem v bistvu ne bi bilo nič narobe, če ne bi bil to osrednji stavek. Tako pa je na koncu v medijskem diskurzu izpadlo, kot da imamo pri nas le težka fizična dela. (Še posebej pa je naravnost ironično – če ne absurdno – da se je to zgodilo ravno v medijih, kjer je prekernost na višku). Nobeden izmed sindikatov ni namreč jasno in glasno povedal, da mnogi želijo delati tudi pozno v starost. Še več, da se mnogi upokojitve naravnost bojijo, saj jih je strah, da ne bodo imeli več kaj početi, oziroma da bodo morali shajati s (pre)nizko pokojnino. Po drugi strani pa nedvomno večina mladih sploh ne verjame, da bo kdaj prejela pokojnino. Zaščita le tradicionalnih proletarskih del se je v Sloveniji sicer že izkazala na sprevržen način – da jih je vedno manj. Boj za ohranjanje statusa quo je dejansko postopoma le slabšal situacijo. Od prvega Semoličevega mandata pa do danes (ZSSS je začel voditi leta 1991, ravno kar pa je bil izvoljen še za nadaljnjih pet let) so se časi spremenili, mnoge tranzicijske managerje je namreč skrbelo le kako hitro pokrasti dotedaj državna podjetja, če pa so jih že želeli prestukturirati, tega niso znali narediti dovolj dobro. Prav tako so mnogo predvsem manualnih del izvozili drugam, tako nismo več v dobi, kjer bi bil ekonomski cilj množično ustvarjanje delovnih mest. Ti sindikati niso nikoli pretirano vzdignili glasu, ko so bila na udaru delovna mesta, vzdigujejo pa ga, ko se pripravljajo strategije za njihovo preoblikovanje, čeprav se jih mnoge oblike sploh ne bi dotaknile, saj gre za drugačne, večinoma nemanualne oblike del.

Ključna težava konec koncev ni to, da se obstoječi sindikati borijo za obstoječe pravice, težava je v tem, da se mnogi, ki delajo v začnih oblikah dela, prepoznajo v tem sindikalnem boju, čeprav jih nobeden od sindikatov sploh ne predstavlja. Kot rečeno, gre v tem primeru bolj za socialno in pravično državo le s stališča abstrakcije, ne pa dejanskega stanja. Stanja, kjer so začasna dela nekaj vsakdanjega in jih je ravno zato potrebno urediti tako, da bodo čim bolj socialna in pravična. Kar se namreč danes dogaja, je čakanje z obljubo na bodočo zaposlitev v nedoločeni prihodnosti, v vmesnem času pa delo v nemogočih pogojih. Sindikati se tako borijo, kot da so že tudi sami v tej nedoločeni prihodnosti. Kot da sedanji čas sploh ne obstaja. Skratka, zgodovinska vloga sindikatov je, da ščiti delavce pred samovoljo delodajalcev. Ključna težava pa je, da mnogi niso zaščiteni. Potrebujemo torej novo institucionalno obliko, ki bi

DELODAJALCI VS. DELOJEMALCI **premislek o pravilnejši uporabi besed**

Če bi obe besedi premislili, bi ugotovili, da ju uporabljamo popolnoma narobe. Kako je namreč mogoče, da so delavci delojemalci, tisti, ki zaposlujejo pa delodajalci? Kdo komu daje delo? Ali ni delavec tisti, ki daje delo, zaposlovalec pa daje okoliščine, v katerih delo lahko steče. Blago oziroma storitev je namreč rezultat dela, ki ga je delavec vložil v produkcijska sredstva, ki mu jih je dal na razpolago zaposlovalec. Delo je namreč značilnost človeka, ki dela, torej delavca, ne pa zaposlovalca. Zaposlovalec nima dela, ima le pogoje za delo. Kako naj torej zaposlovalec daje delo in kako ga delavec lahko sprejme?

predstavljala vse tiste delavce, ki ne delujejo v tradicionalnih oblikah dela, hkrati pa želijo, da je njihovo delo tudi v vseh ostalih ozirih priznано kot delo. Še posebej pa je treba priznati, da so nove (večinoma nefizične) oblike dela velikokrat nagnjene k bolj fleksibilnim urnikom. Konec koncev je fiksni urnik nastal zaradi potreb tovarn po merjenju produktivnosti, mnoge oblike dela pa ne morejo biti merjene po produktivnosti na enak način, čeprav si to mnogi managerji nadvse želijo. Ob tem naj omenimo še posebej zanimiv ukrep vlade, ki je

pokazal na popolno nerazumevanje problematike dela: čeprav mnogi ministri govorijo v besednjaku neoliberalizma, so izdali odlok, ki preprečuje zaposlovanje na avtorske in podjemne pogodbe v celotnem javnem sektorju. Ideja je bila enostavna: zaposlenih je dovolj, zato ne potrebujemo še dodatnih ljudi za opravljanje tistega, kar je pač potrebno. Enostavno je potrebno narediti obstoječe zaposlene bolj produktivne. A tu se je pokazal problem ravno v strukturi zaposlenih, saj tisti z največ pravicami opravljajo vsa podporna dela, vsebino pa večinoma ustvarjajo ravno tisti na začasnih pogodbah. In ker takšnih nobeden sindikat ne brani, so bili prepuščeni posameznim javnim zavodom in direktorjevi volji po izvajanju zakona. Na koncu pa je – kako ironično – nedvomno trpela produktivnost organizacije, mnogi so ostali brez dela, s tem pa so se tudi znižala vplačila v davčno blagajno.

Razliko med redno zaposlitvijo in začasnimi oblikami dela lahko strukturno zajamemo kot generacijski konflikt, kjer se starejša generacija, ki je rasla v času, ko je bilo delovno mesto svetinja, sploh ne zaveda, da gre za oklepanje delovnih mest na račun mlajše generacije. Zaščita določenih zaposlitev naredi te osebe nepremakljive, mladi pa nikakor ne morejo priti zraven, kar na dolgi rok škodi samim institucijam. Najbolj eklatanten primer tega so univerze.

Takšen primer je najbrž znan mnogim mladim, ki pridejo v kolektiv, v katerem izjemno veliko delajo, zaslužijo pa veliko manj v primerjavi s starejšimi sodelavci, ki v mnogih javnih institucijah dobesedno »cingajo nogo«. Potem pa grede ti starejši sodelavci tuliti abstraktne socialistične parole proti vladnim ukrepom na sindikalne proteste, namesto da bi se zamislili nad stanjem v svojem kolektivu in se borili za svoje mlajše sodelavce. Še večja težava pa je v tem, da enake parole tulijo tudi ti mlajši sodelavci, ne da bi razumeli, da se oni sploh ne morejo boriti za isto stvar. Mnogi mladi namreč podpirajo sindikate v želji, da bodo nekoč tudi sami dosegli željeno redno zaposlitev, ne razumejo pa, da se sindikati borijo le za svoje člane.

Tako se dogaja, da medtem ko sindikati protestirajo proti Zakonu o uravnoteženju javnih financ, ki delavcem v določeni javni ustanovi zniža plače za 8 %, v tej isti javni ustanovi znižajo plače oziroma urne postavke prekernim delavcem za 50 %, in to kar čez noč. Ko se prekerni delavec pozanima, ali je morda prišlo do napake pri izplačilu (do plačilnega lista kot prekerec itak ni upravičen), pa mu odgovorijo, da so bili vsi zaposleni o tem obveščeni. Kar je seveda cinizem brez primere, saj sam po njihovi definiciji ni ravno zaposlen.

Kaj mora zagovarjati sindikat začasnih del?

Kar nam manjka, je neka strogo definirana oblika začasnega dela, katero zastopa za to posebej ustanovljen sindikat, vsako delo ima določeno minimalno plačo na uro, vsaka plačilna nedisciplina je takoj sankcionirana, saj bi sindikat nemudoma sprožil postopke izterjave. Prav tako bi v vseh pogodbah jasno definirali, kako oziroma koliko bi se plačevalo v pokojninsko blagajno. Sindikat bi torej postavil začasno delo kot dejstvo, s katerim je potrebno živeti. To danes mnogim pomeni tudi najem kredita, čemur bi se morale prilagoditi tudi banke s ponudbami, ki bi tej skupini omogočale finančno pomoč še posebej lažja dostopnost do kreditov manjših vrednosti, mikrokredite torej. Prav tako bi se sindikat boril za ustanovitev različnih neprofitnih oblik kreditiranja, na primer za jamstvene sklade in za oblikovanje zadrug. Stanovanjsko problematiko bi tako ob še vedno predragih stanovanjih lahko reševali s stanovanjskimi zadrugami, s spodbujanjem najemniškega trga, tudi z znižanjem davka na oddajanje nepremičnin iz zdajšnjih 20 % na največ 10 %, kar bi zmanjšalo oddajanje na črno in povečalo prihodke v državni proračun.

Ukrepi na področju kulture

V času velikih rezov na področju kulture različne kulturne institucije skupaj protestirajo proti vladi. A tu se pojavi nekakšen paradoks, ki ga vpleteni ne zaznajo. Razmerje v proračunu javnih zavodov in nevladnih kulturnih društev je obrnjeno: javne institucije porabijo okoli 80 % denarja za plače in 20 % za program, medtem ko je v nevladnem sektorju zadeva obrnjena, saj gre okoli 80 % denarja za program in le 20 % za plače. Tudi tu se nevladni sektor razume kot neko ljubiteljsko dejavnost, ne pa kot potencialno možnost novih delovnih mest. Zato je še posebej zanimivo, da nobena institucija ne išče nove sistemske oblike pridobivanja denarja v času rezov. Eden izmed načinov bi bila ponovna uvedba dohodninske olajšave za kulturne produkte, ki bi nemara povečala njihovo potrošnjo. Še ena možnost, ki je idejno zelo blizu prevladujočemu diskurzu, pa je dvig možnosti donacije dohodnine iz 0,5 % na znatno višji delež.

To bi resno pokazalo, katera kulturna društva res dobro delajo za določeno občinstvo, saj bi jih lahko nagradili neposredno vsi, ki bi to želeli. S tem bi vsaj malce povečali denarni tok društev in posledično tudi plačila. In ker so v takšnih društvih večinomačasne oblike dela, bi se za implementacijo tega ravno tako boril sindikat začasnih del. ●